

ДО ЕСКУЛАПА НА РАЛЕЦЬ...

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка

Олександр Кіцера, Рома Кіцера
/Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького/

25 лютого 1814 року російські війська облягали Париж, а корпус генерала Раєвського штурмував Роменвіль і Беллєвіль. Окремі стежі першого піхотного полку з'явилися на висотах Монмартру.

Того ж таки дня в хаті Григорія Грушівського-Шевченка та Катерини Бойко (за переказами – праонуки Івана Бойка-Бойчука, Довбушевого побратима) народився хлопчик, якому при хресті дали ім'я Тарас. Пологи приймала бабка-повитуха. Дипломованої акушерки, а тим більше лікаря, поблизу не було.

Року Божого 1823, у віці 39 років, згасла, як свічка, мати Тараса.

*Там матір добрую мою,
Ще молодую – у могилу
Нужда та праця положила.*

І в цьому випадку до допомоги лікаря не вдавалися.

Напровесні 1825 року тяжко занедужав в часі чумакування і помер Григорій Шевченко. І вже втретє родина Шевченків обходилася без лікарів.

Молодий Тарас Шевченко-Грушівський не відзначався міцним здоров'ям. Чи лікувався? Очевидно, лікувався. Методами традиційної прадідівської народної медицини. Коли ж він вперше звернувся до дипломованого лікаря? Не знаємо достеменно...

Щоденникові записи Тараса Шевченка, його листування, спогади сучасників подають, здебільшого, скупи дані про лікарів, що з ними спілкувався Тарас Григорович. Часто

недоступні портрети медиків-друзів Шевченка, дати їх народження чи смерті... І, все ж таки, крихта до крихти, вдалося зібрати цей матеріал. Отже, в хронологічному порядку...

Навесні 1837 року, працюючи, ще як кріпак, у «кімнатного живописця» Василя Григоровича Ширяєва, Тарас тяжко захворів.

Іван Максимович Сошенко поклав його у ліжку і викликав знайомого лікаря **Жадовцева**. Той оглянув хворого, що аж пашів жаром, і сказав: «Хворого потрібно відправити до лікарні, тому що з вашими грошима лікувати гарячку дома не можна». Хоча в контракті передбачалося, що в разі хвороби майстер зобов'язаний лікувати учня за свій рахунок, скупий Ширяєв не виділив на лікування Тараса ні копійки.

Тоді друзі Шевченка вдалися до Комітету Товариства заохочення художників. У звіті цього товариства за 30 травня 1837 року зазначено: «Пансіонеріві Алексєєву і учневі Шевченку на ліки 50 карбованців». За ці гроші Сошенко влаштував Тараса до Петербурзької міської лікарні св. Марії Магдалини біля Тучкового мосту. Хоча лікарня була призначена для лікування вбогих, того часу це була провідна лікувальна установа з найновішим обладнанням та найсучаснішими методами лікування. В лікарні працював злагоджений, дібраний колектив.

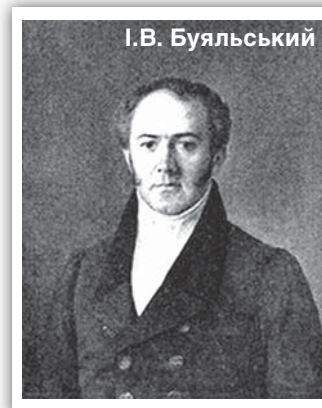
Гордістю лікарні вважався **Олександр Дмитрович Бланк**, штабслікар, чуйний і дбайливий (1799–1870). **Ізраїль Бланк**, як і його брат **Абель**, вихрестився 1820 року, щоби отримати право навчатися в Медико-

хірургічній академії. При цьому він отримав ім'я Олександр, а по батькові – запозичив у хрещеного батька брата Абея. Академію закінчив за фахом «хірург-акушер».

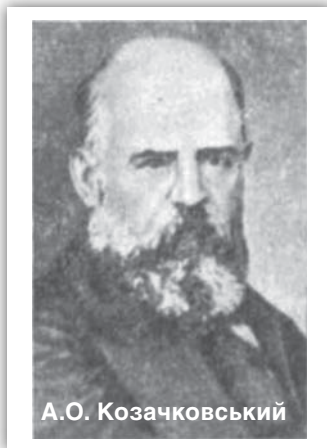
Завдяки дбайливому догляду та інтенсивному лікуванню Тарас одужав і на все життя зберіг теплі спогади про доктора Бланка.

Ілля Васильович Буяльський (1789–1866). Російський анатом і хірург, професор анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії, від 1842 року – академік. Навчаючись в Петербурзькій академії мистецтв, Тарас Шевченко з величезним зацікавленням слухав його лекції з пластичної хірургії, яку професор Буяльський читав, так би мовити, за сумісництвом.

Шевченко показав постать І.В. Буяльського та свої враження з лекції анатомії на рисунках «На лекції анатомії» (1841) та «Анатомічний малюнок» (1842). Тарас Шевченко згадує про професора Буяльського в повісті «Художник».

Андрій Осипович Козачковський (1812–1889) закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію. В Петербурзі восени 1841 року через друзів з Переяславського земляцтва познайомився з Тарасом Шевченком, хоча з його поезією був знайомий децю раніше завдяки альманаху «Ластівка». Враження від прочитаного було настільки сильним, що Андрій Осипович почав шукати контактів з поетом.

А.О. Козачковський

Першу зустріч доктор Козачковський описує такими словами: *«Вечером зашел ко мне с земляком моим (Зеленским) незнакомый господин, приветствовал меня словами «Дай Бог здравствовать! Отец твой самый Тарас, що ви хотіли з ним познайомитися!» Беседа наша продолжалась далеко за полночь...»*

1843 року Андрія Осиповича було скеровано на посаду повітового лікаря до Курська, але вже 1844 року він отримав посаду міського лікаря в Переяславі, а згодом – лікаря і викладача семінарії. Тарас Григорович гостював у нього в серпні 1845 року. Їздили разом в села Андруші та Монастирище. А наприкінці жовтня 1845 року Тарас приїхав до Переяслава дуже хворим. З огляду на ремонт будинку Козачковських, поселився на два тижні у В'юнищі в поміщика Степана Никифоровича Самойлова.

Проте стан здоров'я Шевченка погіршувався, і наприкінці грудня йому стало зовсім погано. Стрімко піднялася температура, Тарас став марити. Наляканий господар загорнув поета в кожух, вкрив ноги ведмежою шкурою і помчав до Переяслава. Завдяки терміново вжитим заходам Козачковському вдалося подолати кризу. І все ж таки поета (а було йому в той час 31 рік) не покидала думка про смерть. В ніч з 24 на 25 грудня він встав, засвітив свічку, взяв перо... На папір лягли слова, відомі нині як «Заповіт»:

«Як умру, то поховайте мене на могилі...»

Нині в одній із кімнат будинку доктора А.О. Козачковського відтворено інтер'єр гостьової кімнати, де написано «Заповіт». Листування з А.О. Козачковським тривало і в часи заслання. 16 липня 1852 року Тарас Григорович пише:

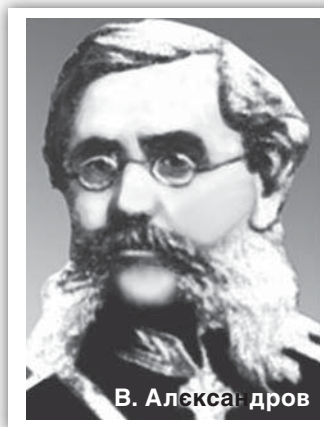
«В 1852 году я чувствую приближение той самой болезни, от которой Вы спасли меня в 1844 году. Если припомните тот целительный бальзам, которым Вы меня тогда врачевали,

то, ради самого Эскулапа, пришлите рецепт одного... Я для Вас – субъект исследованный.

По прибытии моем в здешний край я два года сряду страдал скорбутом и головной болью. Дальний поход (от Орской крепости до Аральского моря) и продолжительное купанье в море были причиною того, что показались у меня на всем теле, особенно на ногах, золотушные нарывы, после чего я вскоре почувствовал облегчение в голове, а теперь повторяется та же боль и прыщи на голове точно такие, как были в 1844 году...»

Володимир Александров (1825–1893). Полковник медичної служби, поет, перекладач, збирач фольклору. Автор оперет «За Немань іду», «Не ходи Грицю на вечорниці», казок, поетичних творів на біблійні мотиви. Перекладач Г. Гайне, А. Міцкевича, М. Лермонтова. Написав лібрето опери «Богдан Хмельницький», уклав історичну збірку «Гетьманщина». Відомий його український текст до «Серенади» Ф. Шуберта та до пісні «Я бачив, як вітер берізку зламав...».

Перше його знайомство з Шевченком відбулося 1845 або 1846 року, коли Александров навчався в Харківському університеті. Доктор Александров ставився до Шевченка з глибокою пошаною, присвятив йому свій поетичний твір «Посланіє».

В. Александров

Василь Миколаєвич Бєлов (1817–?). Лікар з університетською освітою в ранзі титулярного радника, член-засновник Товариства російських лікарів. 1948 року служив на посаді старшого лікаря Раїмського лазарету, а в наступні роки – лікарем Оренбурзького військового шпиталю. Був у приятельських стосунках з Михайлом Лазаревським. Шевченко познайомився з ним, беручи участь в Аральській експедиції (1848–1849), неодноразово звертався до нього за лікарською допомогою. Про В.М. Белова згадує Федір Ла-

заревський в листі до Тараса Шевченка, датованому 27 квітня 1848 року.

Степан Андрійович Незабитовський (1829–1902). Закінчив Київський університет 1854 року разом з Муравським. Молодший лікар 45-го флотського екіпажу в Астрахані, учасник Кримської війни. Познайомився з Тарасом Шевченком 1857 року. Цікавився літературою, знав поезію Шевченка. Зберігся його зошит з переписаними поемами «Чернець» та «А.О. Козачковському». Від'їжджаючи з Астрахані, Шевченко залишив йому на спогад автограф вірша «Полякам» («Ще як були ми козаками») з дарчим надписом.

Август Генріхович Гартвіг. Коли Тарас Шевченко прибув до Нижнього Новгороду, йому загрожувало повернення до Оренбурга для отримання документів про відставку, можливо навіть поетапу. Друзі порадили йому вдавати хворого, що мав би засвідчити лікар і підтвердити поліцейстер. На щастя, і полковник Лапа, і доктор Гартвіг, міський лікар Новгороду, якого Шевченко титулував «поліцейським медиком», поставилися до поета з розумінням і співчуттям. В «Щоденнику» записано: *«Гартвіг, спасибо ему, без малейшей формальности нашел меня больным какой-то продолжительной болезнью, а обязательный г. Лапа засвидетельствовал действительность этой мнимой болезни...»*. Тарас Шевченко підтримує це знайомство, перебуваючи в Новгороді, гостює у нього. Згодом згадує про нього в «Щоденнику» за 6 жовтня та 28 жовтня.

Євстахій Петрович Рудиковський (літературний псевдонім – Остап Київський) (1784–1851). Народився в с. Вільшанці (Київщина) в сім'ї священика, навчався в Києво-Могилянській академії. 1810 року закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, брав участь у війні 1812 року. Декілька років перебував у Франції, проте 1815 року повернувся в Україну і як талановитий і досвідчений хірург отримав роботу в Київському військовому шпиталі, де з невеликими перервами працював аж до смерті. Коли в Київському університеті було створено медичний факультет, доктор Рудиковський налагодив контакт із професором хірургії Володимиром Опанасовичем Караваєвим, професором терапії Ф.С. Цициуриним та ректором університету Михайлом Олександровичем Максимовичем.

Рудиковський був у дружніх стосунках з генералом Раєвським, супроводив його у поїздах по Криму і Кавказу, при цьому зустрічав і лікував багатьох декабристів: Трубецько-

го, Лорера, Поджіо та інших. Лікував також Олександра Пушкіна. Це власне йому Пушкін адресував відому епіграму:

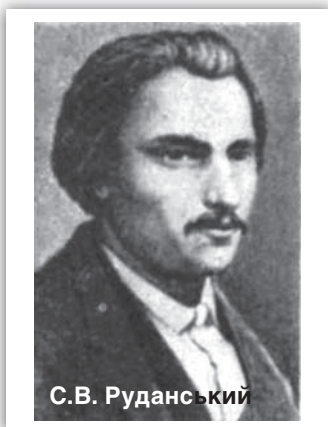
*Аптеку позабудь
Ты для венков лавровых
И не мори больных,
Но усыпляй здоровых.*

Рудиковський, попри свою зайнятість, займався літературою, зокрема поезією, перебуваючи під впливом Котляревського і Шевченка. Вивчав український фольклор. Писав та публікував епіграми, казки та байки на морально-побутові теми. Велику літературну спадщину вивіз до Петербурга його син, там вона й загинула. Збереглося лише близько 30 творів, опублікованих в «Киевской Старине». Як Рудиковський, так і Шевченко бували дома у Максимовича, з яким доктор Рудиковський щиро приятелював. Там вони, правдоподібно, і познайомилися. Нагадаємо, що власне завдяки ректору М.О. Максимовичу Тараса Шевченка було призначено викладачем Київського університету.

Степан Руданський (1833–1873).

*В славнім місті Петербурзі,
Недалеко від Неви,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови...
І направо – старій бабі
Смерть підписує патент,
А наліво – без копійки
Б'ється з нуждою студент.
Зима люта. Вітер свище;
Сніг по вікнах брязкотить;
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каменить.
А у хаті на постелі
У сурдугі і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.*
С. Руданський «Студент».

На зламі 1857 року в передмісті Петербурга, у напіврозваленій хаті поселився хворобливої зовнішності юнак, слухач медико-хірургічної академії **Степан Руданський**. Хоча на це нема прямих вказівок, В. Плющ вважає, що Степан Руданський не міг не бути знайомим з Тарасом Шевченком. Проте в 1857–1858 роках, коли Руданський вчився в Академії, Шевченко перебував на засланні. Хіба що по приїзді Тараса Григоровича до Петербурга їхні шляхи могли б перетнутися, тим більше, що Шевченко завжди підтримував контакти зі студентами Медико-хірургічної академії. Згадаймо, що ще 1844 року аматорський драматичний гурток академії поставив п'єсу Т. Шевченка

С.В. Руданський

«Назар Стодоля», про що Тарас Григорович написав Я.Г. Кухаренку в листі від 26 листопада 1844 року: *«На різдвяних святках наші земляки отут komponують театр у Медицинській академії»*. Після повернення поета в Петербург ці зв'язки відновилися.

Від 1861 року Степан Руданський вже працює лікарем в Ялті, а від 1863-го – в маєтку князя Воронцова і карантинним лікарем. Поет, він – перекладач Гомерової «Іліади», Вергілієвої «Енеїди». Знавець античної міфології і культури, поліглот. Обізнаний в археології. Помер від туберкульозу, що загострився в організмі, виснаженому холерою.

Степан Данилович Ніс (1829–1901). Чернігівський лікар, хірург-новатор, учасник Кримської війни, послідовник і особистий приятель Миколи Пирогова. 1854 року закінчив медичний факультет Київського університету. Український патріот, збирач фольклору, письменник. Ентузіаст драматичного мистецтва.

Письменник Мусій Кононенко згадує про те, як разом з кумом Леонідом Тищинським і лікарем Степаном Носом вони добиралися возом до Городні, щоби зустрітися з Тарасом Шевченком і перекинулися в глибокий рів з водою: *«Мені так пощастило, що я по кумовій спині вискочив з рову на горбок, навіть ноги не замочивши, а товариші мої викупались дуже добре, особливо Степан Данилович, на якому і рубця сухого не було. Повилазили з канави мої приятелі. Степан Данилович оглянув мене з ніг до голови, сплюнув і промовив: «Як той турецький святий, і з води сухим вискочив»*.

Фердинанд Федорович Фішер (1784–1859). Саксонець за походженням, доктор медицини. Домашній лікар родини Репніних, що мешкав у їхньому маєтку в Яготині. Лікував також інших поміщиків. Освічена, культурна особа з передовими поглядами, гуманіст, демократ. Охоче надавав медичну допомогу всім, хто до нього звертався, вбогих не лише

лікував безоплатно, але ще й купував їм ліки. З Шевченком познайомився 1843 року, коли поет гостював у Репніних. Дуже перейнявся хворобою Тараса Григоровича, якого декілька разів «обсідали болячки» (В. Плющ вважає, що це був рецидивний фурункулез).

Княжна Варвара довіряла доктору Фішеру свої потаємні думки, переживання. Єжи Енджеєвіч у книзі «Noce ukraińskie albo rodowod geniusza» наводить слова княжни Варвари до доктора Фішера: *«Як багато у цієї людини такту і доброти, як він вмiє пошанувати все святе. Який він чарівний»* (переклад автора).

Фердинанд Федорович вважав себе приятелем Шевченка, цікавився і захоплювався його малярством і поезією.

Михайло Гнатович Цейзик (1815–?). Фармацевт, аптекар казенної, а потім – керівник власної аптеки в Оренбурзі. Тарас Шевченко познайомився з ним взимку 1849–1850 рр. і підтримував приятельські стосунки. Часто згадував про нього в листах до Броніслава Залеського 1853–1856 років, називаючи його то Михайлом, то «милим і добрим Цейзиком», то просто «Цейзиком».

Олександр Олександрович Істомін (1813–?). Як старший фельдшер Аральської описової експедиції капітана-лейтенанта Олексія Івановича Бутакова 1848–1849 рр. мешкав з Тарасом Шевченком в одній каюті, згодом вони разом поверталися до Оренбурга. Відомий малюнок Т. Шевченка: «Бутаков і фельдшер Істомін на Кос-Аралі». О. Істомін близько контактував з Шевченком і під час другої експедиції восени 1949 року.

Михайло Семенович Александрійський (1810–?). Походив з Чернігівщини, закінчив медичний факультет Київського університету. Служив на посаді опікуна прилінійних киргизів в Орській фортеці саме в той час, коли там перебував Тарас Шевченко.

Був людиною багатого, мав впливові знайомства. Попри те, прихильно ставився до Шевченка, дозволяв йому користуватися власною книгозбірнею та часописами, що їх передплачував. Через Михайла Семеновича поет листувався з друзями, про що свідчить, зокрема, лист Тараса Шевченка до А.І. Лизогуба від 9 травня 1848 року, де поет просить надсилати листи до нього на М.С. Александрійського.

Доктор Александрійський радо приймав Шевченка у своєму домі, при цьому ніколи не давав йому відчуття різниці в соціальному положенні. Ф. Лазаревський писав: *«Шевченко був прийнятий в його домі не як солдат, а*

Відомий малюнок Т. Шевченка:
«Бутаков і фельдшер Істомін на Кос-Аралі»

як найближчий знайомий». Зберігся лист Михайла Александрійського до поета від 16 серпня 1848 року.

Дмитро Іванович Ван-Путерен (1823–1877). Хірург лікарської управи Нижнього Новгороду і лікар Маріїнського інституту шляхетних панянок. «Доктор Кутерем» – так помилково назвав Шевченко доктора Ван-Путерена у щоденниковому записі від 20 січня 1858 року. Поет згадує, що відпровадив з Нижнього Новгороду до Петербурга «доктора Кутерема та ін.». Наступна їх зустріч відбулася в Москві, про що є згадка в щоденникових записах за 11, 12 та 13 березня 1858 року. 11 березня Тарас Шевченко був у Ван-Путерена з приводу запального процесу лівого ока і декілька груп «прищів» на чолі. Доктор приписав англійську сіль, дієту і зелений пластир, заборонив принаймні протягом тижня виходити з дому. 12 березня доктор відвідав Тараса Григоровича дома і додав ще двоє ліків – досередини та зовнішнього вживання (що це були за ліки, докладніше не знаємо). 13 березня Дмитро Іванович виїхав до Нижнього Новгороду, а Михайло Семенович Щепкін запросив до поета доктора Д.Є. Міна. Той прийшов 15 березня ще з одним лікарем і консилиарно призначив Тарасу Григоровичу ще одну мікстуру, пільнявську мінеральну воду та дієту.

Федір Миколайович Волхонський, Павло Потапович Малюга. 18 лютого 1858 року в Нижньому Новгороді Тарас Шевченко записав у «Щоденнику»: «Проездом из Киева в Иркутск посетили меня земляки мои Волконский и Малюга. Они едут в звании медиков заслуживать казне за воспитание». Тут вкралася неточність. Перше прізвище насправді звучить «Волхонський». Як Федір Миколайович, так і Павло Потапович закінчили медичний факультет Київського університету 1857 року і отримали призначення до Иркутська. Довідавшись, що в Нижньому Новгороді перебуває Тарас Григорович Шевченко, вони вирішили заїхати в Нижній Новгород і відвідати поета.

Йосип (Осип) Іванович Дрекслер. Німець за походженням. Після закінчення вищих медичних студій служив у російській армії, потім лікарював на Полтавщині в с. Заїчинця поблизу Хорола, де оселився разом з дружиною і завів невелике господарство. З Тарасом Шевченком познайомився у поміщиків Родзянків у Веселому Подолі, де в літні місяці 1845 року декілька днів гостював поет. Йосип Іванович був освіченою, культурною і напорчуд доброю людиною з прогресивними поглядами, а його дружина Фанні Іванівна – гостинною господинею. Дрекслери вважали Україну своєю батьківщиною, користувалися пошаною місцевого населення.

В листі до Аркадія Гавриловича та Надії Якимівни Родзянків від 23 березня 1845 року Т. Шевченко пише: «Коли увидите Фанни Ивановну и Осипа Ивановича, то пожелайте им от меня того, чего они сами себе желают».

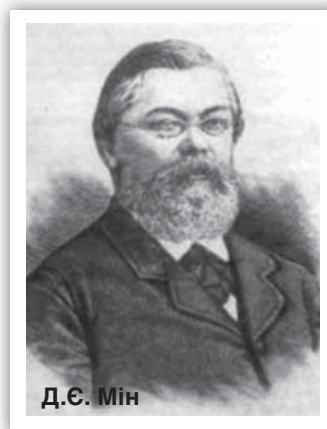
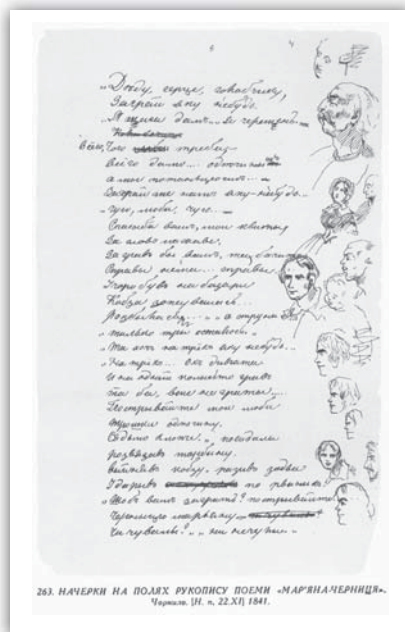
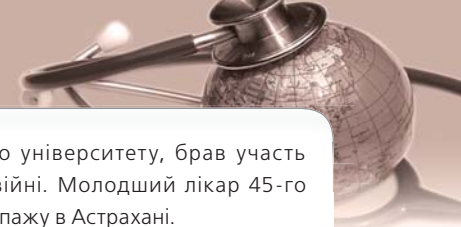
Петро (Фрідріх) Євстахіївич фон Майдель (1819–1884). Доктор медицини, лікар Оренбурзької прикордонної комісії. Закінчив Дерптський університет, був направлений до Оренбурга, де поєднував лікарську практику з науковою працею. Від 1843 року числився в списку Оренбурзького козачого війська молодшим лікарем. Дворянин, барон, людина із знати з аристократичними манерами, честолюбець. І при цьому ... сердечно дружив з солдатом Шевченком. Таємним радником барон Майдель став дещо пізніше. Прославився як герой боротьби з холерою 1848 року. В 1849–1850 роках Шевченко лікувався у нього і заприятелював з ним. Про доктора фон Майделя та його контакти з Тарасом Шевченком згадують Федір Лазаревський, Л.Н. Большаков.

Сергій Родіонович Нікольський (1816–?). Старший лікар Новопетровського військового шпиталю (Шевченко називає його батальйонним лікарем). Тарас Шевченко познайомився з ним восени 1850 року, коли прибув на Мангішлак.

Нікольський цікавився різними галузями знань, передплачував часописи та книжки, зокрема «Современник», «Библиотеку для чтения», «Отечественные записки», «Северную пчелу», «Русский инвалид», «Друг здравия», охоче давав їх читати Шевченку. Любив, зрештою, підкреслювати свій культурний рівень і перевагу над іншими: «Один только лекарь выписывает кой-что литературное, а прочие будто и грамоты не знают». Загалом ставився до Тараса Григоровича по-дружньому, але виявився нетактовним – брутально, по-солдафонськи висміював щирою приязнь Шевченка з дружиною коменданта полку Іраклія Олександровича Ускова пані Агатою. Поет щиро захоплювався цією жінкою, «блискучою перлиною у вілці творіння» і вважав її своєю єдиною моральною підпорою. А пані Агата, жінка високої культури і доброго серця, співчутливо ставилася до Тараса та була першим, а інколи єдиним слухачем його творів. Тож Сергій Нікольський, може і не зовсім свідомо, спричинився до розриву прия-

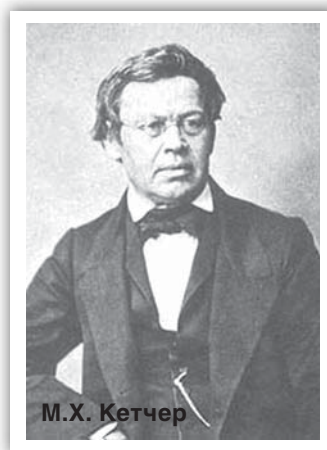

В листопаді 1858 року професор Мін, разом з Шевченком та іншими науковцями й діячами культури, підписав колективного протестаційного листа проти антисемітських випадів журналу «Ілюстрация».

Микола Христофорович Кетчер (1809–1886). Лікар, письменник і перекладач. Активний учасник гуртка О. Герцена та М. Огарьова. Найвідоміші його переклади Шекспіра. Тарас Шевченко мав ці переклади у себе і перечитував їх, коли працював над ілюстраціями до «Короля Ліра». Під час арешту у Шевченка вилучено дві книги Кетчерових перекладів В. Шекспіра. Андрій Іванович Лизогуб, на прохання Тараса Григоровича, надіслав йому твори Шекспіра в перекладі Кетчера в Орську фортецю.

Микола Христофорович познайомився з Шевченком 12 березня 1858 року у М.С. Щепкіна і був на обіді з нагоди відкриття книгарні Миколи Щепкіна. 21 березня Тарас Григорович записав в «Щоденнику»: «Кетчер подарил мне все издания своей компании, кроме своего перевода Шекспира – он еще в типографии».

Ігнатій Францович Муравський (1824–1902). Закінчив 1854 року медичний факультет

Київського університету, брав участь у Кримській війні. Молодший лікар 45-го флотського екіпажу в Астрахані.

1857 року в будинку при Варварацієвому каналі, в якому він мешкав, оселився Тарас Шевченко, що повертався з заслання, а саме – з Новопетровського укріплення. Саме доктор Муравський повідомив про приїзд Тараса Шевченка, що з ним уже був знайомий, інших представників Астраханської інтелігенції, передусім – Івана Петровича Клопотовського, вчителя історії та географії Астраханської гімназії, вихованця Київського університету.

Єлисей Олександрович Панченко (1813–?). В щоденникових записах за 5 вересня, писаних під час подорожі пароплавом «Князь Пожарский» з Астрахані до Нижнього Новгороду, Тарас Шевченко згадує Є. Панченка, як «домашнього медика Сапожникова». В «Шевченківському словнику» його посада позначена як «медичний інспектор Астраханського порту».

Олександр Олександрович Сапожников (1833–1887), що його, як давнього приятеля, Шевченко називав просто «Саша» – астраханський рибопромисловець та судновласник, мільйонер. Познайомився з Тарасом Шевченком ще в сорокових роках, коли той вчився в Академії мистецтв.

Шевченко, Панченко та Сапожников (на портреті), подорожуючи Волгою, щоденно зустрічалися в кают-компанії пароплава, на якому Тарас Григорович був не просто пасажиром, а почесним гостем. Шевченко заприятелював з Панченком як з культурною людиною, поціновувачем красного письменства, зокрема поезії.

У згаданому записі поет згадує, що Є. Панченко мистецьки декламував поезію, передусім – Шевченкову. 16 вересня Тарас Шевченко виконав портрет Єлисея Олександровича італійським і білим олівцем, про що згадує у «Щоденнику» наступного дня.

Павло Адамович Крунівч (1834–1871). Доктор медицини, польський політичний заслонець. Лікар 4-го лінійного батальйону Окремого Оренбурзького корпусу (1851–1857).

Був заарештований у Вільні за переховування політично заангажованих осіб, розшукуваних поліцією. Втік з першого місця військової служби. Його спіймано і як дезертира – заслано в Оренбурзький край. Хоча і Крунівч, і Шевченко були на засланні досить близько один від одного, вони були знайомими лише заочно. Вперше зустрілися в Петербурзі 1858 року, куди Крунівч недавно переїхав, уже в ранзі лйбмедика.

тельських стосунків з пані Агатою, чим наніс обом болісні душевні рани і спричинив незаслужені страждання.

В «Щоденнику», у записі за 19 червня 1857 року, Шевченко відзначає, що Нікольський любив спостерігати за муштрою солдатів «для нечеловеческого наслаждения», і коментує: «Палач ты, как видно, по призванию и только по названию лекарь». Це, либонь, єдина негативна характеристика, яку Шевченко адресує будь-кому з лікарів.

Донат Михайлович Рейковський (1816–?). Лікар, за чином – колезький асессор, 1836 року закінчив Медико-хірургічну академію у Вільні. 4 січня 1858 року в Нижньому Новгороді Тарас Шевченко записав у «Щоденнику»: «В 8 часов вечера ... отправился на бал-маскарад к Варенцову, директору театра, и познакомился там с доктором Рейковским, ученым и весьма интересным человеком».

Дмитро Єгорович Мін (1818–1885). Лікар, судовий медик. Закінчив Московську практичну академію і Московську медико-хірургічну академію. Професор судової медицини Московського університету. Відомий як поет і перекладач, насамперед «Божественної комедії» Данте, а також поезії Шиллера, драматургічних творів Шекспіра та інших поетів.

Тарас Шевченко тепло згадує його в «Щоденнику» (записи від 13, 14, 16 і 17 березня 1858 року), а також в пізніших листах до М. Щепкіна. 24 березня Тарас Шевченко зустрівся з професором Міном на обіді у сина Михайла Щепкіна – Миколи з приводу відкриття його книгарні.

Доктор Круневич брав активну участь у лікуванні Кобзаря в останні місяці його життя та в останньому консилиумі біля ліжка хворого Шевченка. Згадки про Павла Круневича зустрічаються в «Щоденнику» за квітень 1858 року.

Микола Іванович Пирогов (1810–1881). Лікар і педагог, професором хірургії став у віці 25 років. Його діяльність як хірурга, топографоанатома та викладача університету – загальновідома. Ініціатор скасування тілесних покарань у школах (1864), «попечитель» Київської навчальної округи, промотор створення безоплатних недільних шкіл для неписьменних дорослих (1860 року відкрито 11 таких шкіл).

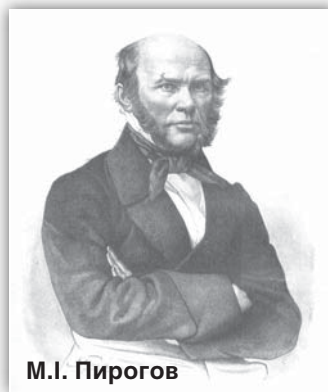
Тарас Шевченко чинно підтримував ініціативу Пирогова і вислав із Петербурга для цих шкіл 50 примірників «Кобзаря». Окрім того, поет написав і за власний кошт видав «Буквар південноросійський» – рідкісний підручник української мови для недільних шкіл. Шевченко і Пирогов спільно задумали великий проект – серію підручників для дорослих: арифметику, географію та історію України. На жаль, Тарас Шевченко уже не встиг його здійснити.

Василь Матвійович Лазаревський (1817–1890). Хоча найстарший з шести братів Лазаревських не мав спеціальної медичної освіти, але як секретар Комітету для боротьби з холерою мав пряме відношення до медицини. Письменник, перекладач. В 1840–1847 роках був чиновником Оренбурзької прикордонної комісії, від 1848 року осів у Петербурзі. Матеріально допомагав Шевченку, сприяв публікації його творів. Автор спогадів про Тараса Шевченка.

Едвард Якович Барі (1826–1893). Закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, доктор медицини, петербурзький лікар. З Тарасом Шевченком познайомився через Михайла Матвійовича Лазаревського, підстаршого з шести братів Лазаревських. Лікував Тараса Шевченка в останні місяці його життя. Встановив остаточний діагноз хвороби. Написав свідоцтво про смерть Кобзаря, де помилково на два роки збільшив його вік. Потім перекреслив «49» і поправив «47 лет от роду».

Наприкінці 1860 року здоров'я поета було вже остаточно підірване. Третього листопада у вірші «О люди! Люди небораки!» він пише: «Іду та кашляю йдучи». В другій половині листопада з'являється задишка, біль у грудях, загальне нездужання.

Того часу Шевченка лікує доктор Едвард Якович Барі. Після докладного огляду лікар стверджує серцеву декомпенсацію, цироз печінки, загострення хронічного бронхіту. Хоч

М.І. Пирогов

як важко було переконати Тараса Григоровича, він таки згодився лягти до ліжка. Ліжковий режим триває близько місяця. Проте надходить Різдво. І як тут не піти до друзів з колядою. Наслідки не дали довго на себе чекати. З'являється застій у легенях, серцево-легенева недостатність, нарешті – асцит.

У листі до зведеного брата Варфоломія 29 січня Тарас повідомляє: «Так мені погано, що я ледве перо в руках держу, і кат його батька знає, коли воно полегшає».

14 лютого, ледь тримаючи перо у руках, поет пише:

*Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусіднько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходиться риштувать
Вози в далекую дорогу,
На той світ, друже мій, до Бога,
Почимчикуєм спочивать.
Втомилися і підтопались,
І розуму таки набрались,
То й буде з нас! Ходімо спать...*

Проте 15 лютого 1861 року стан поета дещо покращується. Полум'я свічки, перш ніж згаснути, – спалахує. І Шевченко знову надіється на те, що лікарі йому допоможуть, як допомагали уже не раз. Бо ж не нажився він ще, не зазнав родинного щастя, не збудував над Дніпром омріяної садиби. І на папір лягають рядки:

*А поки те, та се, та оне...
Ходімо просто-навпростець
До Ескулапа на ралець –
Чи не одурить він Харона
І Парку-Пряху?*

І знову сумніви. Куди йому вже... То може там, потойбіч Лети, чекає на нього те, чого не зазнав за життя:

*Через Лету бездонную
Та каламутную
Перепливе, перенесем
І славу святую –
Молодую, безвічну,*

*Або цур їй, друже,
І без неї обійдуся –
Та як буду здужать,
То над самим Флегетоном
Або над Стіксом, у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю – предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу;
Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралою, посаджу,
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаю,
Могили – гори на степах –
І веселенько заспіваєм...*

Останні поетичні рядки Тараса Шевченка...

Доктор Барі, останній приятель-лікар у житті поета, заплющив Тарасові очі.

Закінчуючи розповідь про лікарів, що не тільки лікували Кобзаря, але й були його друзями, усвідомлюємо, що зібрані дані – досить скупі і неповні. На жаль, в багатьох випадках не вдалося знайти навіть їх портретів.

Задумуємося, що єднало цих людей, окрім відносин «лікар–пацієнт». Лікарі тих часів були, поза сумнівами, людьми з ґрунтовною гуманітарною освітою, отриманою поперед медичної, а нерідко й паралельно з фаховою освітою. Навіть перебуваючи в далеких фортецях та гарнізонах, вони передплачували, окрім фахової періодики, ще 2–3, а то й більше літературних журналів, нові книги та мали досить великі книгозбірні.

Це, звичайно, притягувало до них спрагненого друкованого слова Тараса. Чимало лікарів – сучасників Шевченка, було його колегами щодо красного письменства – літераторами, поетами, перекладачами, мемуаристами, етнографами і навіть археологами. Ці люди, передусім, були здебільшого позбавлені снобізму і не підкреслювали свого аристократичного походження, високих чинів чи багатства у спілкуванні з колишнім кріпаком в солдатській шинелі.

В свою чергу, кожного інтелігента зачарувала ця скромна людина, яка володіла всебічним багажем знань – від шедеврів світової класики, історії мистецтва та творів Отців Церкви до проблем технічного прогресу і технології друкарства. Зачарувала його романтичність, поривчастість і водночас – моральна чистота, незіпсованість, здатність бути вірним і відданим другом, глибока пошана до жінок.

Список використаної літератури
знаходиться в редакції.